

τον πεδαμένον τον Παυλίδην τζιαι εφύαν. Δεν είδαμεν πού τον επήραν.

Δεν είδα τίποτε άλλο. Θυμούμαι ότι μέσα στην εκκλησίαν επεδάναν ο Σαββής της Κώνας, μια γυναίκα από την Βώνην, και μια γυναίκα από το Έξω Μετόχι. Τούτοι ήταν γέροι τζιαι γερόντισσες, επεδάναν ή που τον φόρον τους, ή διότι ήταν άρρωστοι. Εβκάλαμεν τάφους μέσα στην αυλήν της εκκλησιάς τζιαι εδάφκαμέν τους. Ήταν τζιαι ο παπά Πουρκουρής που το Τραχώνι τζιαι εδάφκέν τους. Όταν με εβκάλαν έξω που την εκκλησιάν είδα πολλά σκαψίματα τζιαι εκατάλαβα ότι ήσαν τάφοι. Τέτοια σκαψίματα είδα τρεις σκάλες πίσω που την εκκλησιάν της Βώνης κατά την Δύσιν, ήταν σκάψιμον περίπου μισήν σκάλαν. Κατά που εκατάλαβα θα εδάψαν πολλούς τζιαμαί διότι είδα πολλές μύγες εκεί.

Δεν θυμούμαι τίποτε άλλο. Οι Τούρκοι που μας επροσέχαν όσους θυμούμαι ήταν ο Ι. Φ. από το Μπέη Κιογιού, που εργάζεται στη ΡΑΦ, ήταν ο υπεύθυνος τους, ο Σ. που την Επηκώ, κάποιος παπλωματάς από την Επηκώ, ο αδελφός του μουκτάρη της Επηκούς, ο Σ. και πολλοί άλλοι που δεν τους θυμούμαι. Θυμήθηκα τζιαί κάποιον Χ., βοσκόν από την Επηκώ.

Μετά που την εκκλησίαν της Βώνης έπασάν μας ο Ερυθρός Σταυρός τζιαι έφερέν μας στην Λευκωσίαν τζιαι άφησέν μας.

* * *

Μαρτυρία Αναστασίας Λάμπρου

(Κατάθεση που δόθηκε στις αστυνομικές αρχές της Δημοκρατίας στις 11 Φεβρουαρίου 1975. Η Α. Λάμπρου ήταν από τη Βώνη και το 1974 ήταν 60 ετών.)

Κατάγομαι από την Βώνη όπου εκατοικούσα μέχρι τις 14.8.1974 που έγινε η δεύτερη φάσις της τουρκικής εισβολής. Στις 14.8.1974 κατά το μεσημέρι επερνούσαν από το χωριό μας στρατιώτες δικοί μας και έτρεχαν και μας ένεφκαν να φύγουμεν και έλεγαν ότι έσπασεν η γραμμή της Μιας Μηλιάς. Τότε εγώ και ο άνδρας μου εξεκινήσαμεν περπατητοί από την Βώνη προς το Παλαίκυθρο, διά μέσου των αγρών. Μόλις εβγήκαμεν έξω από την Βώνη περίπου μισόν μίλι ακούονταν πολλοί πυροβολισμοί και εκρήξεις βομβών. Τότε εκρυφτήκαμεν μέσα σε ένα ποταμόν. Εκεί ήλθαν κοντά μας η Κυριακού Χριστοδούλου και η Στέλλα Παπανικολάου με την κόρη της, Έλενα, που ήταν 12 χρόνων. Και η Κυριακού μας είπεν ότι πιο κάτω επαίξαν τον άνδρα της που ήτο τυφλός και τον Χριστόδουλον Παπανικολάου και επεδάναν. Επίσης η Κυριακού ήταν πληγωμένη πάνω στο χέρι και πάνω στο πόδιν. Εμείναμεν εκεί κρυμμένοι μέσα στον ποταμόν για μια-δυσωρες και τότε αραιώσαν οι πυροβολισμοί και εξεκινήσαμεν να στραφούμεν πίσω στο χωριό, στην Βώνη.

Στον δρόμον που εγυρίσαμεν πίσω, πόξω [που το χωριόν] μέσα από τους αγρούς εγύρισεν μαζί μας και ο Γεώργιος Οικονομίδης από την Βώνη. Εγυρίσαμεν πίσω στην Βώνη και εμείναμεν όλοι οι χωριανοί μέσα στο σπίτι της Φρόσας Δήμου. Στο σπίτι της Φρόσας έμειναν την Τετάρτη το βράδυ και 36 στρα-

τιώτες τους οποίους εγώ δεν ξέρω, αλλά άκουσα ότι μεταξύ τους ήτο κάποιος δάσκαλος από τον Λυθροδόντα και ένας γιατρός από το Δάλιν. Στους στρατιώτες αυτούς εδώσαμεν ρούχα πολιτικά που εφόρεσαν και εμείναν όλοι το βράδυ πάνω σε ένα ανώγι και έξω από την πόρτα εκρεμμιάσαν ένα ρούχο άσπρο. Μεταξύ των στρατιωτών που ήσαν στο σπίτι της Φρόσας Δήμου που εμείναμεν και εμείς ξέχασα να σας πω ότι ήτο και ο χωριανός μας Θέμης Ιωάννου Βλάμης και επίσης ότι έγραψαν τα ονόματά τους όλοι οι στρατιώτες πάνω σε μιαν κόλλαν [χαρτί] και την έδωσαν στην Φρόσαν και της είπαν αν καμιάν φοράν βγει, να την δώσει στον Ερυθρόν Σταυρόν για να τους γυρέψουν.

Την άλλην ημέραν, 15.8.1974, εξημέρωσεν και εμείς όλοι εμείναμεν κλειστοί μέσα στο σπίτι της Φρόσας. Κατά η ώρα 9.00 ακούσαμεν πολλούς πυροβολισμούς μέσα στο χωριό και είδαμεν ότι ήλθαν στο χωριό Τούρκοι, Τουρκοκύπριοι από την Επηχώ και το Μπέη Κιογιού, όπως έλεγαν χωριανοί μου που ήσαν μαζί μου στο σπίτι.

Τότε ανοίξαμεν και εβγήκαν πρώτα οι 36 στρατιώτες με ψηλωμένα τα χέρια και πίσω βγήκαμεν οι άλλοι χωριανοί. Τότε εκωρίσαν τους άνδρες και τους έβαλαν γραμμή, όλους τους νέους στρατιώτες μπροστά και πίσω στην γραμμή τους Λάμπρον Δημητρίου, που είναι ο άνδρας μου, τον Ανδρέαν Νηστικόν, Κώσταν Βλάμη, Δήμον Ιωάννου, Χριστόδουλον Λιπέρτον, Χρίστον Θωμά και τον Ανδρέαν Κουτσονικολήν, από την Βώνην όλοι, και τους Χρίστον Πετρή Γιωρκάτζη, Μιχάλη Αποστολίδην και κάποιον Χρηστίδην από την Κυθρέαν. Όλους τους πιο πάνω και τους 36 στρατιώτες τους έβαλαν μπροστά και τους εσπρώχναν Τουρκοκύπριοι και εξεκινήσαν περπατητοί να τους πάρουν στην Επηχώ, όπως μας είπαν και να τους φέρουν. Μέχρι σήμερα δεν έδωσαν σημεία ζωής κανέναν από αυτούς.

Όταν εξεκινήσαν για να τους πάρουν στην Επηχώ, η Φρόσα ήξερε μερικούς Τουρκοκύπριους και τους εφώναζε και την άκουσα που έλεγε τα ονόματα Α. γιος του Φ. από το Μπέη Κιογιού, Χ. βοσκός από την Επηχώ και Σ. από την Επηχώ. Όταν επιάσαν τους άνδρες και εξεκινήσαν προς την Επηχώ, μετά από δέκα λεπτά περίπου επερνούσεν ένα αυτοκίνητον των Ηνωμένων Έθνών και η Φρόσα Δήμου τους εσταμάτησεν και προσεπάδησε να τους εξηγήσει ότι επιάσαν τους άνδρες και τους παίρνουν προς την Επηχώ. Και επίσης εμείναν πίσω δύο άλλοι στρατιώτες, όπως εκατάλαβα, και ήθελαν να τους πάρουν τα Ηνωμένα Έθνη να τους παραδώσουν. Αλλά δεν τους επήραν και έφυγαν τα Ηνωμένα Έθνη.

Όταν επήραν τους άνδρες, εμείς οι γυναίκες επήγαμεν όλες και μαζί μας οι δύο στρατιώτες και επήγαμεν στο σπίτι της Φρόσας. Εκεί εμείναμεν καμιάν ώραν περίπου και μετά ήλθαν άλλοι Τούρκοι πολλοί, νομίζω ήσαν Τούρκοι της Τουρκίας, και μας εμαζέψαν στο καφενείον του χωριού και μετά μας επήραν όλους, αφού μας έβαλαν γραμμή, στην εκκλησία του Νέου Χωριού Κυθρέας.

Εκεί στην εκκλησίαν βρήκαμεν και άλλους εγκλωβισμένους από την Κυθρέαν, το Νέον Χωριόν, και εφέραν και άλλους. Και όταν πατά το δειλίσ εφέραν πολλούς άνδρες και ιδίως νέους. Μας εκωρίσαν όλες τες γυναίκες και μας έβα-

λαν μέσα στην ΟΧΕΝ. Δεν μπορώ να θυμηθώ πόσες ήμασταν όλες, αλλά ήταν γεμάτη η εκκλησία άνδρες και η ΟΧΕΝ γυναίκες.

Στο Νέον Χωριόν μας άφησαν μιαν νύκτα και την άλλην ημέραν μας έφεραν παττίκες και μακαρόνια από τα σπίτια του χωριού για να φάμεν. Οι δεύτεροι Τούρκοι που ήλθαν και μας έφεραν στο Νέον Χωριό, μας εσυμπεριφέρθησαν με περισσότερην ευγένειαν από τους Τουρκοκύπριους που επήραν τους άνδρες από την Βώνην.

Στις 16.8.1974, την Παρασκευήν, όπως ήμασταν στην ΟΧΕΝ στο Νέον Χωριό μας είπαν οι Τούρκοι που μας έγλεπαν ότι ετέλειωσεν ο πόλεμος και να γυρίσομεν στα σπίτια μας και να μην φοβόμαστε μόνον να προσέχωμεν μήπως έχει «Καλαμαράδες» και μας παίξουν. Τότε εγυρίσαμεν όλες οι γυναίκες και οι γέροι στην Βώνη, αλλά βρήκαμεν πολλούς Τουρκοκύπριους από το Μπέη Κιογιού και την Επηχώ και μας εμάζεψαν όλους και μας επήραν στην εκκλησίαν του χωριού. Εκεί στην εκκλησία βρήκαμεν και άλλους χωριανούς και μερικούς από την Κυδρέα.

Εκεί στην εκκλησίαν μας άφησαν μέχρι τις 22.8.1974 και κάθε βράδυ οι Τούρκοι που μας επρόσεχαν, αφού πρώτα εκάμναν οφτόν στην εκκλησία και έτρωγαν και έπιναν, μετά που εκοιμούμαστε έρχονταν και με το κλεφτοφάναρον έφεγγαν και εξεχώριζαν τις νέες που ήσαν περίπου καμιά δεκαριά και τις εβγάζαν έξω και τις εβίαζαν. Επίσης τες μέρες που ήμασταν μέσα στην εκκλησίαν μας υποχρέωναν να χρησιμοποιούμεν το ιερόν της εκκλησίας για φυσικάς μας ανάγκας.

Στις 22.8.1974 μας εσήκωσαν από την εκκλησίαν και μας επήραν στο σχολείον και μέσα στην εκκλησίαν εβάλαν άλλους άνδρες και επίσης εφέρον και άλλες γυναίκες και γέρους από τα άλλα χωριά και αφού εγέμισαν τα σχολεία και το νέον και το παλιόν εβάλαν και σε διπλανά σπίτια. Εμένα με έβαλαν μέσα στο νέον σχολείον, όπου έμεινα για 15 περίπου μέρες, και μας επρόσεχαν Τούρκοι της Τουρκίας, ιδίως κατά τη νύκτα.

Μεταξύ των Τουρκοκυπρίων που μας επρόσεχαν, όπως άκουσα να λένε άλλοι χωριανοί που τους ήξεραν, ήταν ένας Α. από την Επηχώ και οι οι δυο γιούδες του Ι. που το Μπέη Κιογιού Επίσης μας επρόσεχαν και εκουβαλούσαν και πράγματα για να φάμε και ο Σ. και ο Χ. που την Επηχώ και ο Γ. που την Επηχώ, γαμβρός του Ν.. Και τους ερωτήσαμεν πού επήραν τους αντράδες μας και μας επερίπαιζαν και μας έλεγαν ότι δεν ξέρουν.

Μετά από το σχολείον μας εχώρισαν και εμένα και τες άλλες κοτζιάκαρες και μερικούς γέρους μας έβαλαν στο σπίτι της Αργυρούλας Τολμά, κοντά στην εκκλησία και το σχολείον. Από το σπίτι που έμενα συχνά τα βράδια άκουγα βογγητά ανδρώπων που τους έπαιρναν. Τους άνδρες την ημέρα τους έπαιρναν δουλειάν στην Κυδρέα και μιαν ημέραν έπαδαν δυστύχημα με το τράκτορ που το οδηγούσε ο Γ. από την Επηχώ και ετραυματίσθησαν τέσσερις άνδρες σοβαρά, δύο από την Βώνη και δύο από την Κυδρέα.